

ESHITISH QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISH VA TALAFFUZN SHAKILLANTIRISH BO'YICHA MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI VA MAKTAB BOSHLANGICH TA'LIMIDA FRONTAL MASHG'ULOTLAR OLIB BORILISHI

Noiba Marifovna Adilova

Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika uinversiteti Surdopedagogika
va inklyuziv ta'lim kafedrası

Tayanch so'zlar: Eshitish, talaffuz, frantal surdopedagogik ishlar amaliyoti,
moslashuvchanlik, intervokal ,korreksiyalash , mashg'ulotlar

Annotasiya / Abstract

Uz. Maqolada eshitishda nuqsoni bo'lgan shaxslarni frantal tartibdagi mashg'ulotlarda surdopedagogik ishlarning olib borilishi va unga qo'yiladigan talablar. Eshitishda nuqsoni bo'lgan shaxslar hayotida frantal tartibdagi mashg'ulotlarning tutgan o'rni, ahamiyati va eshituvchilar olamiga moslashuvchanligi maxsus dasturlar bilan ishlash zarurligi masalalari yoritilib berilganligi haqida so'z boradi.

Ru. В статье рассмотрено проведение сурдопедагогической работы во фронтальных классах лиц с нарушением слуха и требования к ней. Говорится о роли фронтальной тренировки в жизни слабослышащих, ее значении, необходимости работы со специальными программами, адаптирующимися к миру слуха.

An. In the article, the conduct of deaf-pedagogical work in frontal classes of persons with hearing impairment and the requirements for it. It is said that the role of frontal training in the life of the hearing impaired, its importance, and the need to work with special programs that adapt to the world of hearing are highlighted.

Eshitish qobiliyatida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlashda surdopedagoglar katta yutuqlarga erishmoqdalar. Kar va zaif eshituvchi bola jamiyatning to'laonli a'zosi sifatida siyosiy, iqtisodiy, madaniy va boshqa ijtimoiy munosabatlarning barchasida me'yorda rivojlangan, sog'lom tengqurlari qatorida o'z ona tilida bemalol, erkin, samarali va barcha uchun (nafaqat o'zi kabi taqdiridoshlari) tushunarli tarzda muloqot qila olishini ta'minlash mumkinligi amalda o'z isbotini topmoqda.

O'quvchilarning nutqiy axborotni qabul qilish va uzatish imkoniyatini rivojlantirish, o'z ona tilida sog'lom tengqurlari kabi so'zlashish, fikr almashishini shakllantirishga yo'naltirilgan o'quv-korreksion jarayonni yagona tizim asosida amalga oshirish orqali takomillashtirilmoqda.

Eshitish qobiliyatini rivojlantirish va talaffuzni shakllantirish bo'yichaolib boriladigan mashg'ulotlardan yana biri bu frontal mashg'ulotlardir. Frontal mashg'ulotlarlar eshitish idrokini rivojlantirish va talaffuzni shakllantirish bo'yicha frontal mashg'ulotlarda defektolog-surdopedagog tomonidan maxsus eshitish idrokini va talaffuzni shakllantirish xonalarida jadvalga muvofiq amalga oshiriladi.

Darsning davomiyligi -45 daqiqa.

Eshitish qobiliyatini rivojlantirish va talaffuzni shakllantirish bo'yicha frontal mashg'ulotlarning mazmuni uchta bo'limni o'z ichiga oladi:

- 1) Nonutqiy tovushlar bilan eshitish idrokini rivojlantirish;
- 2) Inson nutqi yordamida eshitish idrokini rivojlantirish;
- 3) Talaffuzni shakllantirish avtomatlashtirish va korrektsiyalash.

Shuningdek frontal mashg'ulot jarayonida faqat nutqni yoki nutqsiz tovushlarni eshitish orqali idrok etish bo'yicha ishlar olib borilishi mumkin. M. A. Danilov va B. P. Esipov frontal mashg'ulotlarning quyidagi turlarini ajratib ko'rsatishadi:

- 1) O'quvchilar tomonidan ilgari o'rganilgan materialni tekshirishga, ularning yangi bilimlarni idrok etishiga va ushbu bilimlarni mustahkamlash bo'yicha dastlabki ishlarga qaratilgan birlashtirilgan mashg'ulotlar;
- 2) Maqsadi asosan o'quvchilarning yangi materiallar bilan tanishtirishdan iborat bo'lgan mashg'ulotlar;
- 3) O'quvchilarning bilimlarini mustahkamlashning asosiy maqsadi bo'lgan mashg'ulotlar;
- 4) Jismoniy mashqlar orqali ko'nikma va malakalarni mustahkamlashga qaratilgan mashg'ulotlar;
- 5) Nazorat, tekshirish mashg'ulotlari

Frontal mashg'ulotning tuzilishi uning turi, mavzusi, vazifalari, o'quvchilar tomonidan materialni o'zlashtirish bilan belgilanadi va turlicha bo'lishi mumkin.

1. Eshitish apparatini rejimli o'rnatish.

Defektolog-surdopedagog o'qituvchi bolalarni eshituv apparatini qo'yishga va ovoz balandligini boshqarishni tegishli darajaga o'rnatishga taklif qiladi. Keyin u bolalarning nutqni yaxshi qabul qilishiga ishonch hosil qilish uchun o'quvchilarga bir nechta so'zlarni taqdim etadi.

2. O'quvchilarni chaqirish.

Eshitish-ko'rish(vezual) yoki eshitish asosida amalga oshirilishi mumkin. Idrok etish (farqlash, identifikatsiya qilish) uchun o'quvchilarga ularning ismlari (familiyalari) taqdim etiladi.

3. O'quvchilar faoliyatini tashkil etish: mavzu va mashg'ulot rejasini taqdim etish.
4. Nutqsiz tovushlarni farqlash.

5. Jismoniy daqiqa.
6. Nutq materialini farqlash.
7. Materialni birlashtirish (o'yinlar, krossvordlar, eshitish diktantlari).
8. Darsni tugatishni tashkil etish

Frontal mashg'ulotlarda eshitish-ko'rish(vezual) va eshitish idroklari orqali qabul qilish teng miqdorda qo'llaniladi. Mashg'ulot davomida:

Kar bolalarda eshitish va vizual idrok asosiy hisoblanadi. Nutq materiali faqat o'quvchilarning ko'rish qobiliyati yordamida uni farqlash qobiliyati shakllangan taqdirdagina ,faqat eshitish orqali taqdim etiladi.

Zaif eshituvchi bolalar uchun nutq material faqat eshitishga taqdim etiladi. Og'zaki bo'lmagan tovushlar va nutqni eshitish va vizual idrok etish yordam shaklida ishlatilishi mumkin.

Frontal mashg'ulotlar jarayonida nutqning turli shakllari qo'llaniladi:

og'zaki, yozma, daktil.

Ularning mazmuni mavzu bo'yicha ishlash ketma -ketligiga bog'liq bo'ladi. Shunday qilib, kar o'quvchilarga nutq materialini dastlabki taqdim etishda va uni birlashtirish jarayonida yuqorida sanab o'tilgan barcha nutq shakllaridan foydalanish tavsiya etiladi. Kelajakda barcha tanish nutq materiallari o'qituvchi-surdopedagog tomonidan faqat og'zaki ravishda taqdim etiladi. Agar o'quvchilarlar idrok etishda qiyinchiliklarga duch kelsalar, og'zaki nutq daktil bilan mustahkamlanadi, va keyin xuddi shu nutq materiallari yana o'quvchilarga og'zaki ravishda taqdim etiladi. Frontal mashg'ulotlar uchun nutq materialini tanlashda individual mashg'ulotlar bilan bir xil ko'rsatmalarga rioya qilinadi; Nutqning fonetik tuzilishi, ohangni bir maromda borishining turli jihatlar ustida ishlashni o'z ichiga olgan mashg'ulotlarda materialning bir qismi fonetik ko'rsatmalarga muvofiq tanlanadi.

Frontal mashg'ulotlarda qo'yiladigan asosiy talablardan biri bu ish turlari va faoliyat turlarini o'zgartirish (kamroq mustaqil va mustaqil ish turlarini almashtirish, ko'tarinki kayfiyat turlarini qo'llash.)

Frontal mashg'ulotlarning o'ziga xos xususiyati shundaki, ular, mazmunan, bir xil emas. Dars mavzusi dastur talablariga javob berishi, aniq shakllantirilishi va vazifalardan ajralib turishi kerak. Darslarni rejalashtirish bir qator talablarga javob berishi kerak:

1) Har bir mashg'uloti to'liq, mazmunan aniq va shu bilan birga oldingi va keyingi mashg'ulotlar bilan chambarchas bog'liq bo'lishi kerak;

2) Farantal mashg'ulotlarning individual mashg'ulotlar bilan aloqasi ikki tomonlama bo'lishi kerak: individual mashg'ulotlarda olingan boshlang'ich talaffuz malakalari frontal mashg'ulotlarga o'tish jarayonida mustahkamlanadi va aksincha, frontal mashg'ulotlarda olingan talaffuz malakalari individual mashg'ulotlarda mustahkamlanadi;

3) Har bir alohida dars rejasini tuzishdan oldin shu mavzu bo'yicha mashg'ulotlarning butun tizimi umumiy ma'noda o'ylab rejalashtirish muhimdir.

O'quv choragi uchun materialni rejalashtirishda o'qituvchi quyidagi hujjatlarga asoslanadi:

- eshitish qobiliyatini rivojlantirish dasturi;
- talaffuzni korrektsiyalash dasturi;
- ushbu sinf o'quvchilari tomonidan eshitish idroki va talaffuzni shakillantirish to'g'risidagi ma'lumotlar.

Har bir sinfda turli xil eshitish darajasiga ega bo'lgan bolalar bo'lishi mumkin, o'qituvchi-surdopedagog eshitishi idrokini rivojlantirish bo'yicha frontal ishlarni tashkil qilishda qiyinchiliklarga duch keladi (materialni taqdim etish usullarini, o'quvchilar o'rtasida so'rov o'tkazish ketma-ketligini aniqlash).

Bunday hollarda, eshitish nuqsoni og'irroq bo'lgan bolalardan boshlab, bolalarda birma-bir so'rov o'tkazish tavsiya etiladi. (javoblarni yaxshiroq eshitadigan o'quvchilarga yo'naltirishni mo'ljallash lozim).

O'quvchilar o'rtasida o'zaro yordamni tashkil qilish uchun o'qituvchining iltimosiga binoan yaxshiroq eshitiladigan o'quvchilar qabul qilingan nutq materialni sinfdoshiga eshitish va visual(ko'ruv) ravishda taqdim etganda, tegishli rasmga ishora qiladilar va hokazo. Shunday qilib yuqori sinf o'quvchilarining bog'langan nutqni takomillashtirish va tovush yo'nalishini ,o'ziga qaratilgan nutq materialini to'g'ri idrok etishini rivojlantirish asosan farantal mashg'ulotlar mazmuniga kiradi.

1.D.Nazarova, Z.Mamarajabova. Surdopedagogika – T.: Innovatsiya-ziyo. 2019.

2.L.R.Muminova “Rivojlanishda nuqsoni bo'lgan bolalar bilan olib boriladigan kopperion rivojlantiruvchi texnologiyalar”.”Martrix” Toshkent-2020.

3.Урунова Захро Низамитдиновна 2022. Технология интерактивного подхода в формировании когнитивно-речевых знаний и умений у учащихся с нарушениями слуха. European Journal of Interdisciplinary Research and Development . 9, (Nov. 2022), 122–125.

4.Урунова З. Н., Есимбетова П. А. Цифровые технологии в специальном образовании //European Journal of Interdisciplinary Research and Development. – 2023. – Т. 11. – С. 8-12.

5.Adilova, Noiba Marifovna. "eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarda imo-ishora va daktil nutqini o'rgatishga qo'yilgan talablar." *scientific conference on multidisciplinary studies*. 2025.

6. Adilova, Noiba Marifovna. "eshitishda nuqsoni bo'lgan bolalarga daktil va imo-ishora nutqini o'rgatish tizimini takomillashtirishni tashkil etish." *scientific conference on multidisciplinary studies*. 2025.

7. Adilova, Noiba Marifovna. "surotarjimonlik kasbiy tamoillari va o'ziga xos hususiyatlari." *scientific conference on multidisciplinary studies*. 2025.